

общественной и культурной жизни господствовал русский язык. Развитие белорусского языка сдерживалось и распространением в российском обществе мнением, что этот язык – всего лишь один из диалектов русского или польского языков.

После Октябрьской революции 1917 года и образования Белорусской Народной Республики (1918г.), а затем и БССР (1919г.) белорусский язык получил статус государственного. На территории современной Белоруссии активно шел процесс национального возрождения: на белорусский язык были переведены обучение в средних и высших учебных заведениях, работа органов государственной власти, издание художественной литературы, газет и журналов. Однако с 30-х годов XX века и до настоящего времени функционирование белорусского языка в обществе снова ограничивается в пользу русского языка.

С 1996 года в Белоруссии в качестве государственных приняты белорусский и русский языки. Однако приходится констатировать, что законодательно закрепленный билингвизм на практике носит ассиметричный характер. Белорусский язык пока остается языком ограниченного функционирования и используется не во всех сферах социальной, экономической, научной и культурной жизни страны.

Литература

1. Виноградов В.В. История русского литературного языка. – М.: Наука, 1978
2. Жураўскі А.І. Гісторыя беларускай літаратурнай мовы. – Мн.: Навука і тэхніка, 1967
3. Гируцкий А.А. Белорусско-русский художественный билингвизм. – Мн., 1990
4. Ігнатоўскі У.М. Кароткі нарыс гісторыі Беларусі. – Мн.: Беларусь, 1992
5. 150 пытанняў і адказаў з гісторыі Беларусі. Вільня: Наша будучыня, 2002

Про принцип ввічливості в мовних актах

Іванова Т.А.

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна

м. Харків, Україна

e-mail: ivanova250765@gmail.com

Принцип ввічливості в найбільш загальному вигляді можна визначити як тип соціальної взаємодії, в основі якого лежить повага до особистості партнера.

Дотримання цього принципу накладає вимогу на поведінку членів суспільства, яка полягає в тому, щоб враховувати інтереси партнера, зважати на його думку і бажання, полегшувати по можливості покладені на нього завдання. Добре, гарне слово, ввічливе поводження з оточуючими – необхідний елемент нашого життя, такий же необхідний, як свіже повітря і чиста вода.

Мовний етикет – це деяка кількість мовних одиниць, які реалізують функцію ввічливості. Цікаво, що деякі мови, наприклад японська [1], корейська, мають спеціалізовану категорію ввічливості. В українській та російській мовах таких мовних категорій немає, проте засобів вираження ввічливості чимало. І перш за все – мовний етикет, який і існує для цієї мети. Є в ньому і спеціальні вирази, концентруючи ввічливу тональність: *Будьте ласкаві ... (Будьте добры)*, *Будьте люб'язні .. (Будьте любезны ...)*, *Будь ласка ... (Пожалуйста ...)*, *Ви не могли б ... (Вы не могли бы ...)*, і багато іншого. [3,26]

А це уривок з оповідання Єлизавети Ауербах «Серце»: «Недавно я сидела в приемной одного учреждения. Люди, ожидающие своей очереди, сосредоточенно молчали, некоторые вполголоса переговаривались. В вышедшего из кабинета ожидающие впивались глазами, стараясь догадаться, каковы его дела. Наступила моя очередь, и я переступила порог кабинета. За письменным столом сидел довольно молодой мужчина с светлыми глазами. Выслушав мою просьбу, он отказал мне в помощи, но дело не в том, что отказал. Может быть, он был прав, но он не дал мне никакого совета, не посочувствовал, мне было видно, что он ни на одну минуту не поставил себя на мое место. Я вышла и, опять войдя в приемную, не смогла пройти мимо вопрошающе глядевших на меня людей, и, взявшись за ручку двери, я весело сказала: «До свиданья, товарищи. Желаю и вам удачи». [2,16] Чи не правда, виразний текст, який не потребує додаткового коментування. Ввічливість як прояв поваги протиставляється грубості, хамства, що відображає зарозуміле і зневажливе ставлення до людей.

В англійському мовному етикеті є досить ефективні прийоми, за допомогою яких реалізується принцип ввічливості в питальних мовних актах.

Розглянемо, як вони застосовуються в різних комунікативних ситуаціях. По-перше, ввічливість наказує дотримання певних обмежень на тематичний зміст питання. Так, при зверненні молодшого до старшого або при далекій соціально-психологічній дистанції слід утримуватися від питань, що стосуються особистого життя співрозмовника, його віку, сімейного стану, доходів, роду занять, оцінок інших людей. Саме в таких ситуаціях слухачу найчастіше доводиться вдаватися до відповідей, наприклад: "Where would you go?" — "I know a place." Не слід ставити і такі питання, відповідь на які вимагає знання точних фактичних даних. Зрозуміло, подібні питання доречні при офіційному розслідуванні, при анкетуванні або в інших ситуаціях, а також при близьких відносинах між комунікантами або при зверненні старшого до молодшого.

По-друге, при виборі запитальної форми, доречної в певному комунікативному контексті, необхідно мати на увазі прагматичний потенціал різних типів питальних висловлювань, які є наслідком їх граматичній семантики. В цьому відношенні найменш ввічливими є наказові питальні вислови з предикатами мови (типа *Tell me, I want you to tell me*). У тих випадках, коли спонукання виражається імперативними формами, в наявності порушення принципу невтручання в сферу існування слухача, що дозволяє вживати такі висловлювання лише при дуже близьких відносинах рівних за статусом комунікантів або при зверненні старшого до молодшого. У будь-якому випадку така форма буде неввічливою. Однак категоричність спонуки значно пом'якшується завдяки використанню конструкцій типу *Can/Could you tell me...?*; такі висловлювання розглядаються як ввічливі способи отримання інформації, особливо при спілкуванні незнайомих або малознайомих людей, наприклад: (приїжджий городянину) *Can you tell me where this road goes?* ; (гість хазяїну) *Would you mind telling me what college you were?*

Досить поширеною формою питального мовного акту є приєднувальне питання, що складається з двох частин. У першій частині міститься думка про стан справ, у другій – апеляція до слухача, що закликає його виразити своє

ставлення до першої частині судження, наприклад: *You're a pretty bright boy, aren't you?* Зауважимо, що власне питальну функцію такі висловлювання мають лише при висхідному тоні на частині, що приєднується. При низхідному тоні вони служать ввічливою формою мовного акту повідомлення. Приєднувальні питання частіше зустрічаються в розмовній мові, вони мають місце в основному при рівних відношеннях між комунікантами і при будь-якої соціально-психологічної дистанції.

Сильнішою формою пом'якшення імперативного компонента питального висловлювання є загальне питання з неінвертированим порядком слів - так мовне декларативне питання (ДП), семантична особливість якого полягає в тому, що в ньому міститься як висловлювання про деякий стан справ, так і приховане спонування до слухача оцінити правильність висловлюваного припущення. ДП надає тому, хто говорить, широкі можливості для вираження ступеня впевненості висловлюваного припущення за рахунок введення в нього модальних модифікаторів: ввідно-модальних слів і фраз типу *perhaps, of course, maybe, surely, I suppose, I think, I imagine, I hope*, модальних дієслів у функції припущення, а також показників логічного виведення типу *so, then, and, but, as far as I can see*, наприклад: *"What did you do in the war, dear?" – "I was at school." (...)* *"Oh, then, you're a teacher?"*

У сучасній англійській мові ДП мають широке поширення в мові різних соціальних груп, які включають найпрестижніші. У порівнянні з інвертированими і приєднувальними питаннями ДП є більш ввічливою формою запиту про інформацію завдяки прихованій апеляції до вираження відповідної реакції, а також завдяки можливості варіювати ступінь категоричності припущення.

Якщо враховувати той факт, що залучення в розмову іншу людину (в особливості малознайомого або старшого по статусу) є актом втручання в сферу його існування, то слід визнати соціально кращою таку форму питального висловлювання, яка дозволяла б слухачеві самому вирішувати,

вступати чи не вступати в комунікацію. До цієї форми відноситься непряме питання, лише виявляє бажання мовця мати деяку інформацію, але не містить прямого спонукання до відповідної реакції (безсумнівно, така реакція можлива, але тільки як вільний вибір самого слухача).

Непрямі питання найбільш частотні при зверненні молодшого до старшого і нерідко супроводжуються додатковими маркерами ввічливості: вибаченнями, апеляцією до волі слухача і т. п. ; наприклад: (гість господині) *I only want to know the truth, if you will tell it to me.*

Таким чином, ввічливість є відносним поняттям не тільки у „якісному” відношенні (що є ввічливим), але й і у „кількісному” (в якій мірі цей принцип реалізується у той чи іншій мовній формі). Є, звісно, абсолютні маркери ввічливості, типа „будь ласка”, але їх у мові небагато. Більшість лігвістичних одиниць мають цей признак у визначеному контексті та, як вже було сказано раніше, реалізують принцип ввічливості у різній мірі. Таким чином, на «шкалі ввічливості» питальні висловлювання розташовуватимуться у такій черзі :

Менш ввічлива форма

1. Tell me, does she live alone?

2. Doesn't she live alone?

3. Does she live alone?

4. She lives alone, doesn't she?

5. I suppose she lives alone?

6. I wonder if she lives alone.

7. I'd like to know whether she lives alone.

8. Do you happen to know if she lives alone?

9. Could you tell me whether she lives-alone?

10. I want to ask you if she lives alone.

11. May I ask you whether she lives alone?

12. I hope you don't mind my asking you, but I was wondering if you could tell me whether she lives alone.

Більш ввічлива форма

Нагадаємо, що кожна з цих форм у визначених комунікативних контекстах може бути ввічливою, чи нейтральною, чи формою, що має іронічний сенс.

Література:

1. Алпатов В.М. Категория вежливости в японском языке / В.М. Алпатов. -М.: Наука, 2003.- 102 с.
2. Ауэрбах Е. Маленький ансамбль / Е. Ауэрбах.- М.: Знание, 2011.-56 с. 3.Формановская Н.И. Вы сказали: «Здравствуй!» / Н.И. Формановская.- М.: Знание, 2011.- 160 с.

Культурні ремінісценції під час вивчення української мови як іноземної

Режко В.А., Хом'якова О.В.

Харківський національний університет міського господарства імені О.М. Бекетова;

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна

м. Харків, Україна

e-mail: rezhko_v_a@i.ua; khomiakova01@ukr.net

Останнім часом у деяких закладах вищої освіти нашої країни стала виявлятися тенденція до суворой регламентації навчального процесу й хронометричної точності викладення навчального матеріалу відповідно до тексту лекції або плану семінарського чи практичного заняття. Викладачеві наперед вказується план роботи та кількість хвилин, що слід приділити кожній із запропонованих проблем. Такі настанови вкрай обмежують свободу навчальної діяльності викладача, можливість враховувати особливості студентської аудиторії, індивідуальні учнівські потреби кожного учасника навчального процесу, культурний рівень і життєвий досвід студентів. Особливого значення творчий потенціал викладача набуває під час роботи із іноземними студентами, які вивчають не лише фахові дисципліни, а й нерідну для них мову навчання. Ось чому, на нашу думку, важливого значення в навчальному процесі взагалі й у роботі з іноземними студентами зокрема набувають ремінісценції, що відображають професійний, культурний і життєвий досвід викладача та його аудиторії.

Термін «ремінісценція» широкого поширення набув у літературознавстві. Із ним пов'язують індивідуальні асоціації читача, нав'язні ледь вгадуваними